



## Skąd pochodzimy? Historia Europy i obywatelstwa

Zacznijmy od samego początku – skąd wzięło się w Europie pojęcie obywatelstwa oraz jakie kształty i formy przyjmowało ono na przestrzeni wieków? W rozdziale tym nie jesteśmy w stanie przedstawić całej historii obywatelstwa, ani nawet tej jej części, która dotyczy Europy. Mamy jednak nadzieję pokazać w nim, skąd wzięły się pewne poglądy i tradycje, a także część naszego dziedzictwa intelektualnego. Nasz wybór ma naturalnie charakter czysto subiektywny. Zabieramy cię w podróż do przeszłości: poznaj wielkie idee i sławnych myślicieli, zastanów się nad ich poglądami oraz przekonaniem i wyrob sobie własne zdanie na temat historii obywatelstwa. Miłej podróży!!

### Obywatelstwo w świecie starożytnym

Idea obywatelstwa narodziła się w starożytnej Grecji i Rzymie. Gdy skończyła się epoka rządów królewskich, narodziła się idea, żeby zaangażować przynajmniej część mieszkańców w proces tworzenia prawa i sprawowania rządów. To niewątpliwie początki nowoczesnego obywatelstwa! Należy jednak podkreślić, że większość niewielkich państw-miast starożytnej Grecji pozwalała na udział w życiu obywatelskim tylko wolnym mieszkańcom płci męskiej, w rzeczywistości ludzie ci stanowili mniejszość. Dzieci, kobiety, niewolnicy i cudzoziemcy nie byli uznawani za obywateli. Rzymianie zaś wprowadzili przywilej statusu obywatelskiego „civitas”, który można było nabyć, ale i utracić.

Jak widać, obywatelstwo nie zawsze było równoznaczne z demokracją. Pomimo to już w czasach starożytnych istnieli myśliciele, którzy byli przekonani, że nie ma lepszej formy społeczeństwa obywatelskiego niż demokracja. Np. Platon uważał, że jego republika może powstać dopiero po rewolucji... Historia dobitnie potwierdziła jego poglądy!

Innym wielkim filozofem był Arystoteles. Wiele koncepcji stworzonych przez niego ponad 2300 lat temu nadal odgrywa ważną rolę w naszym życiu oraz wpływa na współczesny sposób myślenia i działania. „Całość jest większa niż suma jej poszczególnych części” – to cytat, którym często się posługujemy, ale niewielu z nas zdaje sobie sprawę, że autorem tego słynnego powiedzenia jest właśnie Arystoteles. Jednakże o wiele ważniejszy dla naszych rozważań jest pogląd, że społeczności istnieją dzięki ludzkiemu instynktowi nakazującemu przebywanie z innymi ludźmi. Arystoteles pisał także o edukacji. Uważał, że dobrze zorganizowane szkolenie – zarówno zinstytucjonalizowane, jak i odbywające się poza instytucjami formalnymi – tworzy społeczeństwa, w których obywatele dążą nie tylko do przetrwania, ale do współistnienia w poczuciu odpowiedzialności społecznej.

Jednym z pojęć świata antycznego, o którym być może słyszałeś jest „Agora”, to miejsce publiczne, które w starożytnych Atenach było punktem centralnym działań obywatelskich. Właśnie tam obywatele podejmowali decyzje, odbywały się dyskusje i następowała wymiana poglądów. Agora była sercem społeczeństwa obywatelskiego Aten, społeczeństwa którego podstawę stanowiła społeczność lokalna i wspólnota, a nie jednostka.

Jeśli chcesz lepiej poznać świat starożytny, możesz odwiedzić następujące strony internetowe:

<http://www.fordham.edu/halsall/ancient/asbook.html>

<http://ancienthistory.about.com/>

<http://plato.evansville.edu/public/burnet/>

<http://www.wsu.edu/~dee/GREECE/GREECE.HTM>

<http://www.wsu.edu/~dee/ROME/ROME.HTM>

<http://sophies-world.com/SophieText/aristotle.htm>

[http://home.earthlink.net/~pdistan/howp\\_2.html](http://home.earthlink.net/~pdistan/howp_2.html)

Historia Europy  
i obywatelstwa

Współczesne  
konceptje  
obywatelstwa

Możliwy rozwój  
wydarzeń

Nasz schemat  
pojęciowy

Współczesne  
konceptje  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego

Proponowana  
przez nas koncepcja  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego

Scenariusze  
obywatelstwa  
– przykłady  
projektów



**Historia Europy  
i obywatelstwa**

**Współczesne  
konceptje  
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój  
wydarzeń**

**Nasz schemat  
pojęciowy**

**Współczesne  
konceptje  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego**

**Proponowana  
przez nas konceptja  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego**

**Scenariusze  
obywatelstwa  
– przykłady  
projektów**

## **Obywatelstwo zanika – i pojawia się na nowo**

W feudalnym średniowieczu, gdy tylko nieliczni uprawnieni byli do rządzenia ogromną większością, pojęcie „obywatelstwa” oraz konceptje i filozofie leżące u jego podłoża właściwie zanikły na kontynencie europejskim.

Dopiero w XVI wieku, w czasach Renesansu, konceptja obywatelstwa stopniowo zaczęła się odradzać w Europie, zwłaszcza we włoskich państwach-miastach. Tam, żeby być obywatelem, należało spełnić pewne warunki, w większości wypadków trzeba było urodzić się w rodzinie obywateli. Ale np. w Wenecji można było uzyskać obywatelstwo po 15 latach zamieszkiwania i płacenia podatków.

Poniżej znajdziesz adresy stron internetowych dotyczących czasów Renesansu.

<http://www.historyguide.org/earlymod/lecture1c.html>

<http://www.oir.ucf.edu/wm/paint/glo/renaissance/>

<http://www.bartleby.com/65/ci/citystat.html>

<http://www.crs4.it/Ars/arshtml/arstyle.html>

## **Oświecenie w Europie**

Oświecenie to prąd umysłowy, który rozwijał się w Europie pod koniec XVII i przez cały XVIII wiek i obejmował zarówno filozofię, sztukę, literaturę i muzykę, jak i teorie społeczne, kulturowe, językowe i polityczne. Oświecenie pragnęło wyjść poza ograniczenia epoki i postrzegać świat, w tym również rolę obywateli i znaczenie obywatelstwa, inaczej. Jedno z podstawowych przekonań epoki Oświecenia zakłada, że nic nie jest dane lub określone z góry, a wszechświat jest zasadniczo racjonalny, co oznacza, że może być pojmowany wyłącznie za pomocą rozumu i że można go kontrolować. Wychodząc z tego założenia oraz posiadając wiedzę o greckich państwach-miastach, Jean Jacques Rousseau stworzył konceptję, według której wszyscy obywatele powinni mieć głos w podejmowaniu decyzji politycznych, rezygnując z korzyści osobistych.

Konceptje „oświeconych” filozofów wywarły wielki wpływ na ówczesny świat. Utożsamiała się z nimi Rewolucja Francuska. Odcisnęły one swoje piętno także na treści konstytucji Stanów Zjednoczonych, ale nie tylko... Żyjący blisko sto lat później John F. Kennedy powiedział: „Działanie polityczne jest najważniejszym obowiązkiem obywatela”. Do idei J. J. Rousseau nawiązywano zresztą jeszcze wielokrotnie. Pomyśl tylko, jak często oglądasz w telewizji, słyszysz w twoim sąsiedztwie lub w pracy, ludzi mówiących o różnych kwestiach propagowanych i rozwijanych w epoce Oświecenia!

Celem tego opracowania nie jest niestety dokładne zapoznanie czytelnika z ideałami Oświecenia, ale istnieje kilka ciekawych stron, na których możesz zapoznać się z inspirującymi konceptjami Rousseau i Woltera, Hume’a i Smitha, a także wielu innych wielkich filozofów.

<http://www.wsu.edu/~dee/ENLIGHT/ENLIGHT.HTM>

<http://mars.wnec.edu/~grempe/courses/wc2/lectures/enlightenment.html>

[http://www.wsu.edu/~brians/hum\\_303/enlightenment.html](http://www.wsu.edu/~brians/hum_303/enlightenment.html)

<http://europeanhistory.about.com/cs/enlightenment/>

[http://home.earthlink.net/~pdistan/howp\\_7.html](http://home.earthlink.net/~pdistan/howp_7.html)



## Liberalna koncepcja obywatelstwa

Według podstawowego założenia liberalnej koncepcji obywatelstwa każdy obywatel posiada pewne podstawowe prawa, o ile jest lojalny w stosunku do swojego państwa (ale nie rządu!).

Jednym z pierwszych i najbardziej wpływowych myślicieli liberalnych był angielski filozof John Locke. Według niego celem państwa jest dobro obywateli, ochrona ich praw i wolności. Na mocy kontraktu społecznego zawartego pomiędzy narodem a rządem, obywatelom przysługuje wolność myśli, własnych przekonań, wyrażania ich, organizowania się, pracy, kupowania i sprzedawania, oraz swobodnego wybierania rządu i zmieniania go (a nawet usuwania – rewolucja).

Poza kwestiami związanymi z wolnością jednostki, niektórzy myśliciele liberalni zajmowali się także problematyką zbiorowości i społeczeństwa jako całości. Szkocki filozof John Stuart Mill uważał na przykład, że najważniejsza jest dojrzałość moralna i że jest ona tylko wtedy możliwa, gdy obywatel jest zaangażowany w działania wraz z innymi ludźmi lub w ich imieniu. Swoboda i wolność mają tylko wtedy sens, gdy utożsamiane są z takimi pojęciami, jak zbiorowa odpowiedzialność i równość. Dosadniej wyraził to Hobhouse: „Wolność bez równości jest jak nazwisko o szlachetnym brzmieniu i plugawym znaczeniu” (1911, str. 38). To niezmiennie przekonanie o podstawowej równości wszystkich ludzi można odnaleźć już w stoicyzmie, szkole filozoficznej założonej w Atenach około 300 r. p.n.e.

W okresie liberalizmu pojawiły się dwa prądy myślowe. Oba podzielają tę samą zasadniczą wiarę w najwyższe znaczenie wolności. Pierwsza to liberalno-indywidualistyczny, drugi – liberalno-komunitariański lub republikański. Jak zapewne zauważyłeś, przymiotnik „liberalny” odnosi się nie tylko do gospodarki wolnorynkowej, z którą w dzisiejszych czasach ruch liberalny jest utożsamiany i do której jest zawężany.

We współczesnych społeczeństwach założenia liberalizmu nadal odgrywają ważną rolę, podobnie jak idee okresu Oświecenia. Pomyśl tylko o często cytowanym argumentcie, że człowiek nie rodzi się obywatelem, ale się nim staje. Innymi słowy, aby być demokratycznym obywatelem, człowiek musi wychować się w demokratycznym środowisku.

A oto kilka dobrych źródeł informacji na temat koncepcji ruchu liberalnego:

<http://www.worldlib.org>

<http://www.turnleft.com/liberal.html>

<http://www.lymec.org>

<http://www.utm.edu/research/iep/l/locke.htm>

<http://www.utm.edu/research/iep/m/milljs.htm>

[http://www.britannica.com/heritage/article?content\\_id=1374](http://www.britannica.com/heritage/article?content_id=1374)

## Rewolucje

Na podstawie racjonalnego światopoglądu postulowanego przez Oświecenie powstało wiele koncepcji mówiących o tym, jak wpływać na społeczeństwo i jak je zmieniać. Świadomość konieczności zmian prowadzi do żądań zmian, a żądania zmian – do rewolucji. Rewolucje były postrzegane jako najskuteczniejszy sposób wprowadzania zmian politycznych i społecznych.

Rewolucja Francuska była pierwszą rewolucją społeczną, o większym znaczeniu i, biorąc pod uwagę Deklarację Praw Człowieka i Obywatela, o głębszym sensie niż Rewolucja Amerykańska, która ją poprzedziła. Tylko Rewolucja Październikowa roku 1917, która doprowadziła do współczesnego komunizmu, może współzawodniczyć o prymat ważności z tym, co wydarzyło się we Francji pod koniec XVIII wieku.

Stworzenie współczesnej republiki, ścisłe oddzielenie państwa od kościoła, początki ruchu praw człowieka, narodziny słynnego rewolucyjnego hasła „Wolność, Równość, Braterstwo”, powstanie pierwszych ruchów feministycznych... – tak wiele zjawisk było pośrednim lub bezpośrednim efektem rewolucji społecznych, że nie potrafimy ich wszystkich nazwać. Ale możemy zaprosić cię w podróż, podczas której zapoznasz się z niektórymi ideami, a także poznasz ludzi, którzy tego wszystkiego dokonali!

[http://www.britannica.com/history/euro/1/2\\_2.html](http://www.britannica.com/history/euro/1/2_2.html)

<http://www.thehistorychannel.co.uk/classroom/gcse/rus2.htm>

<http://www.wsu.edu/~dee/REV/>

<http://www.bbc.co.uk/education/modern/russia/russifla.htm>

<http://chnm.gmu.edu/revolution/browse/texts/>

<http://revolution.h-net.msu.edu/>

<http://www.pbs.org/ktca/liberty/>

<http://www.historyplace.com/unitedstates/revolution/>

### Historia Europy i obywatelstwa

### Współczesne koncepcje obywatelstwa

### Możliwy rozwój wydarzeń

### Nasz schemat pojęciowy

### Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

### Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

### Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

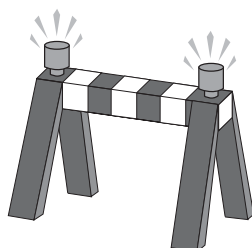
**Historia Europy i obywatelstwa****Współczesne koncepcje obywatelstwa****Możliwy rozwój wydarzeń****Nasz schemat pojęciowy****Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów**

? i

W państwie stworzonym, według której z przedstawionych powyżej koncepcji chciałbyś być obywatelem?

Przywódcą, którego z wyżej wymienionych ruchów, chciałbyś być?

? i



Dla każdej z powyższych szkół filozoficznych wymyśl postać (Teatr Obrazu), przedstawiającą związek pomiędzy obywatelami, państwem i innymi członkami społeczeństwa. Zbierz wszystkie postaci i poszukaj analogii, różnic i śladów rozwoju/postępu. (Więcej informacji o Teatrze Obrazu znajdziesz pod adresem [http://www.engage.nu/inteact/Working\\_Methods/interactivetheatre.htm](http://www.engage.nu/inteact/Working_Methods/interactivetheatre.htm))

Teraz, gdy znasz już główne szkoły filozoficzne, które wpłynęły na nasze dzisiejsze rozumienie obywatelstwa, oraz główne wydarzenia, które doprowadziły nas do obecnego stanu rzeczy, zapraszamy cię do zapoznania się z kilkoma innymi pojęciami związanymi z obywatelstwem i jego początkami. Pamiętaj proszę, że te pojęcia są powiązane z różnymi ruchami filozoficznymi i wydarzeniami historycznymi, których nie jesteśmy w stanie wymienić. Co więcej, w niniejszym pakiecie przedstawiamy jedynie niektóre, a wybór nasz jest czysto subiektywny. Ufamy, że będą one dla ciebie inspiracją. Życzymy przyjemnej lektury!

**Państwo narodowe**

Pojęcie państwa narodowego ma tylko dwieście lat. W rzeczywistości historia cywilizacji nie jest historią państw narodowych. Można by nawet zastanawiać się, czy pojęcie państwa narodowego nie jest jedynie przejściowe. Procesy takie jak globalizacja, umocnienie się Unii Europejskiej i imigracja zmusiły przecież do otwarcia się nawet te państwa, które były do tej pory szczelnie zamknięte. Jak długi będzie zatem rozdział państw narodowych w historii?

? i

Jak według ciebie będzie wyglądać państwo narodowe za 20 lat?

? i

Współczesną historię Europy można by zasadniczo nazwać historią państw narodowych. Jednak wiele narodów stworzyło własne państwa dopiero w końcu XIX wieku. Wraz z ich utworzeniem uległy ujednoczeniu języki, powstały narodowe systemy edukacyjne i pojawiły się wspólne elementy „kultury” narodowej (takie jak flagi, hymny i podobne symbole).

A zatem narody mogą być, w mniej lub bardziej przypadkowy sposób, konstruowane, dekonstruowane i rekonstruowane. Ważne jest, aby zdawać sobie sprawę, że gdy naród jest konstruowany, pewne osoby stają się jego częścią, a inne nie. Podobnie jest w wypadku tworzenia czy rozszerzania Unii Europejskiej. Niektórzy ludzie są uwzględniani, a inni wykluczani. Czy znasz kogoś, kto czuje się Europejczykiem, a nie jest prawowitym obywatelem Unii Europejskiej?

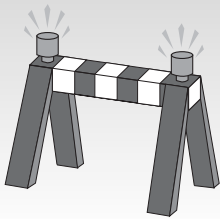
Chociaż wszystkie państwa precyzyjnie określają, kto jest członkiem ich narodu, a kto nie, oraz komu wolno stać się członkiem narodu, a komu nie, istnieją widoczne różnice w sposobie określania przynależności narodowej pomiędzy państwami. W niektórych krajach podstawą do tego jest „jus sanguinis” (łac. „prawo krwi”). Oznacza to po prostu, że dziecko otrzymuje obywatelstwo po ojcu lub matce. W innych krajach stosuje się „jus soli” (łac. „prawo ziemi”), co oznacza, że o obywatelstwie decyduje miejsce urodzenia. Systemy te wykluczają się i bardzo często prowadzą do podwójnego obywatelstwa lub bezpaństwowości (utrata obywatelstwa).

Z wielu względów państwa narodowe nie są już dziś, tak jak były dawniej, niezależne od siebie, w pełnym tego słowa znaczeniu. Wprost przeciwnie, z każdym dniem coraz większa staje się współzależność pomiędzy nimi. Przykładem może być waluta euro, która ściśle wiąże ze sobą 12 europejskich państw narodowych. Również Rada Europy stanowi pierwszą powojenną próbę regulacji i wzmocnienia tej współzależności i, co dało się zaobserwować w 50. rocznicę jej powstania, wynik tych działań jest pozytywny.

.../...



Unia Europejska jest kolejnym, bardziej zaawansowanym, przykładem regulacji wzajemnej zależności pomiędzy kilkunastoma europejskimi państwami. Organizacja ta przeszła długą drogę od wczesnych faz współpracy ekonomicznej do dojrzałej unii, która przybrała formę zbliżoną do konfederacji, a to jeszcze nie koniec jej ambicji. Unii Europejskiej udaje się po raz pierwszy w historii państw narodowych, podnieść narodową suwerenność do poziomu ponadnarodowego i stworzyć dynamiczną równowagę pomiędzy nową suwerennością a interesami narodowymi. Unia Europejska pomaga także uwrażliwić ludzi na fakt, że państwo narodowe nie jest jedyną formą tożsamości zbiorowej i że nie zajmuje wyższej pozycji niż inne elementy tożsamości danej osoby.



Zróbcie burzę mózgow i stwórzcie listę zagadnień, które waszym zdaniem są dziś ważne dla osób żyjących w społeczeństwie. W małych grupach zastanówcie się, czy kwestiami tymi trzeba się zajmować na poziomie lokalnym, narodowym, czy międzynarodowym. Zbierzcie wyniki dyskusji i porównajcie odpowiedzi. Porozmawiajcie o odpowiednich poziomach decyzyjnych („zasada subsydiarności”). Nawiążcie do roli Unii Europejskiej.

## Historia Europy i obywatelstwa

### Współczesne koncepcje obywatelstwa

### Możliwy rozwój wydarzeń

### Nasz schemat pojęciowy

### Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

### Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

### Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

## Euro nie było pierwsze...

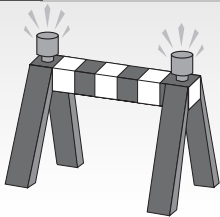
Kiedy 1 stycznia 2002, zostało wprowadzone euro, zastępując od razu dwanaście głównych światowych walut, wiele można było przeczytać o wyjątkowości i unikalności tego wydarzenia i wspaniałym osiągnięciu dwunastu krajów europejskich.

Lecz spoglądając nie więcej niż tysiąc lat wstecz na historię Europy, przekonasz się, że istniała już kiedyś prawdziwie europejska waluta. W roku 750 Pepin Mały, król Franków, wprowadził srebrnego denara, walutę, która obowiązywała w Europie przez ponad 500 lat.

Historia europejskich walut jest zdumiewająco krótka, podobnie jak historia państw narodowych. Żadna z walut państw strefy euro nie jest starsza niż 200 lat. Na przykład marka niemiecka, kiedy została zastąpiona przez euro, kończyła dopiero 50 lat. Czy przypuszczałeś, że jej historia jest aż tak krótka?



Jak długo waluta obowiązująca w twoim kraju istnieje w obecnej formie (lub istniała zanim wprowadzono euro)?



Zorganizuj dyskusję, w której omówicie argumenty za i przeciw wprowadzeniu jednej waluty globalnej.

## Prawa człowieka są starsze niż mogłoby ci się wydawać...

Podstawowe pojęcie praw człowieka możemy znaleźć zarówno u greckich stoików, jak i w innych kulturach pozaeuropejskich. Uważa się, że pierwsza spisana karta zawierająca podstawowe prawa człowieka powstała w XIII wieku w Anglii. Była to „Magna Carta Libertatum”, a podpisał ją król Jan bez Ziemi.

W czasach Renesansu wielu filozofów odwoływało się do poglądu, mającego swe korzenie w starożytnej Grecji, mówiącego, że wszyscy ludzie są równi, a w XVII i XVIII wieku rozwinęła się koncepcja podstawowych praw naturalnych. Jednak dopiero w czasach Oświecenia i towarzyszących mu rewolucji końca XIX wieku prawa człowieka (jako prawa przysługujące ludziom przez sam fakt, że są oni ludźmi) stały się częścią programów politycznych.

.../...

**Historia Europy i obywatelstwa****Współczesne koncepcje obywatelstwa****Możliwy rozwój wydarzeń****Nasz schemat pojęciowy****Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów**

W roku 1776 w Amerykańskiej Deklaracji Niepodległości zawarto niezapomniane słowa, że – „wszyscy ludzie stworzeni są równymi, że Stwórca obdarzył ich pewnymi nienaruszalnymi prawami, w skład tych praw wchodzi życie, wolność i swoboda ubiegania się o szczęście”. Smutnym i zdumiewającym jest fakt, że amerykańska konstytucja nie przyznała tych praw niewolnikom i kobietom.

W roku 1788 w wyniku wydarzeń Rewolucji Francuskiej przyjęto Deklarację Praw Człowieka i Obywatela, która definiowała podstawowe prawa na wzór Deklaracji Niepodległości.

Dopiero w roku 1948 Organizacja Narodów Zjednoczonych przyjęła jednogłośnie Powszechną Deklarację Praw Człowieka, przyznając prawa nie tylko mężczyznom, ale wszystkim ludziom.



Czy uważasz, że prawa człowieka powinny odnosić się w ten sam sposób do wszystkich kobiet, mężczyzn i dzieci żyjących na naszej planecie? Czy ludzie powinni być zmuszani do przestrzegania Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka? Jak według Ciebie należy postępować z ludźmi, którzy łamią niektóre z tych praw?



Od tego czasu na całym świecie zostało przyjętych wiele norm dotyczących praw człowieka. Zasługą Rady Europy jest powstanie Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, której celem jest ochrona każdego człowieka znajdującego się na terytorium objętym konwencją. Uzupełnieniem konwencji jest Europejski Trybunał Praw Człowieka, do którego mogą odwoływać się osoby, których prawa zostały naruszone.

Prawa człowieka to szeroki temat, któremu można by poświęcić osobną publikację! Nie wahaj się zapoznać z przedstawionymi poniżej materiałami źródłowymi, aby dowiedzieć się więcej.

<http://www.coe.int/hre>

<http://www.un.org/Overview/rights.html>

<http://www.un.org/works/humanrights/humanrights1.html>

<http://www.unhchr.ch/>

<http://www.echr.coe.int/http://conventions.coe.int/treaty/en/WhatYouWant.asp?NT=005>

**Kobiety**

Kobiety zawsze stanowiły połowę populacji, a mimo to często pozostawały ignorowaną grupą ludności. Podkreślaliśmy już wiele razy, że szlachetne i humanistyczne koncepcje, takie jak istnienie i ochrona niezaprzeczalnych praw naturalnych, odnosiły się początkowo tylko do mężczyzn. Ile kobiet (oprócz królowych) znajdziesz w swoich szkolnych podręcznikach do historii?

Nie jest tajemnicą, że do tej pory żaden kraj nie osiągnął jeszcze pełnej równości w traktowaniu mężczyzn i kobiet. Nadal ważnym pytaniem pozostaje, czy historia zna w ogóle jakieś kobiety, które miały wpływ na jej przebieg. Pomyśl o rozdziale, który właśnie przeczytałeś. Czy pamiętasz nazwisko jakiejś kobiety?

Być może kobiety odegrały w historii mniejszą rolę niż się nam wydaje? Na podstawie obserwacji ich działalności w dzisiejszych czasach, możemy być pewni jedynie tego, że historia po prostu rzadziej wymienia ich nazwiska.

Poniżej przedstawiamy adresy stron internetowych poświęconych historii kobiet i ich obecnej sytuacji. Zapraszamy do lektury!

<http://www.un.org/womenwatch/>

<http://www.un.org/womenwatch/daw/>

<http://www.lkwpl.org/wihohio/figures.htm>

<http://www.unifem.undp.org/>

<http://www.un-instraw.org/>

<http://www.ilo.org/public/english/bureau/gender/>

<http://www.feminist.org/>

Zapoznałeś się z podstawowymi informacjami i pojęciami dotyczącymi obywatelstwa. Przed tobą kolejny rozdział, w którym przybliżymy ci bardziej współczesne wydarzenia z historii obywatelstwa i dyskusje poświęcone temu tematowi. Uznaliśmy jednak, że zanim to nastąpi, warto, abyś zaznajomił się z ogólnym zarysem historii Europy po drugiej wojnie światowej, co pozwoli ci umieścić w kontekście społecznym współczesne debaty nad obywatelstwem europejskim. A zatem do dzieła!



### **19 września 1946**

W swej słynnej mowie wygłoszonej na Uniwersytecie w Zurychu Winston Churchill apeluje o utworzenie „Stanów Zjednoczonych Europy”. Twierdzi, że „istnieje potrzeba znalezienia remedium, które w cudowny sposób przekształci całą scenę polityczną i w kilka lat sprawi, że cała Europa będzie wolna i szczęśliwa jak dzisiaj Szwajcaria”.

### **16 kwietnia 1948**

Powstaje Europejska Wspólnota Gospodarcza (EWG). Jej celem jest koordynacja wprowadzania ogłoszonego w 1947 roku Planu Marshalla, wspierającego odbudowę i ekonomiczne ożywienie Europy. EWG nazywa się dziś Organizacją Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Zrzesza 30 krajów podzielających idee demokracji i gospodarki rynkowej.

[www.oecd.org](http://www.oecd.org)

### **7-11 maja 1948**

W Hadze, w Holandii, z inicjatywy Międzynarodowego Komitetu Koordynacji Ruchów na rzecz Zjednoczenia Europy, zbiera się Kongres Europejski. Obraduje grupa 800 delegatów pod przewodnictwem Winstona Churchilla. Uczestnicy ustalają, że powstanie Europejskie Zgromadzenie i Europejska Rada Specjalna, które zajmą się przygotowaniem politycznej i ekonomicznej integracji krajów europejskich. Postulują też przyjęcie Karty Praw Człowieka i, aby zapewnić jej przestrzeganie, powołują Trybunał Sprawiedliwości.

### **4 kwietnia 1949**

W Waszyngtonie 12 krajów podpisuje Pakt Północnoatlantycki, tworząc sojusz wojskowy służący wzajemnej obronie państw członkowskich. Dziś Pakt zrzesza 19 członków i ściśle współpracuje z Rosją.

[www.nato.int](http://www.nato.int)

### **5 maja 1949**

Mając na celu ochronę praw człowieka, demokracji pluralistycznej i rządów prawa oraz pomoc w konsolidacji stabilności demokratycznej w Europie, 10 krajów podpisuje w Londynie dokumenty ustanawiające Radę Europy. Wchodzi one w życie 5 sierpnia tego samego roku. Pierwsza sesja Zgromadzenia Rady Europy odbywa się w Strasburgu na początku września.

[www.coe.int](http://www.coe.int)

### **9 maja 1950**

W swoim przemówieniu, zainspirowanym przez Jeana Monneta, Robert Schuman, minister spraw zagranicznych Francji, proponuje, aby Francja i Niemcy oraz inne państwa europejskie, które pragną się do nich przyłączyć, połączyły swoje zasoby węgla i stali („Deklaracja Schumana”). Plan Schumana podpisuje później jeszcze sześć państw i zostaje on przyjęty przez Zgromadzenie Rady Europy.

### **18 kwietnia 1951**

Szóstka państw (Belgia, Francja, Niemcy, Włochy, Luksemburg i Holandia) podpisuje Traktat Paryski, powołujący Europejską Wspólnotę Węgla i Stali (ECSC), która stała się zaczątkiem Unii Europejskiej (UE). Kraje te podpisują w maju 1952 Traktat Europejskiej Wspólnoty Obronnej (EDC).

**Historia Europy i obywatelstwa**

**Współczesne koncepcje obywatelstwa**

**Możliwy rozwój wydarzeń**

**Nasz schemat pojęciowy**

**Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego**

**Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego**

**Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów**



**Historia Europy  
i obywatelstwa**

**Współczesne  
konceptje  
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój  
wydarzeń**

**Nasz schemat  
pojęciowy**

**Współczesne  
konceptje  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego**

**Proponowana  
przez nas koncepcja  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego**

**Scenariusze  
obywatelstwa  
– przykłady  
projektów**

**4 listopada 1950**

W Rzymie zostaje podpisana Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wchodzi ona w życie 3 września 1953 r. i określa szereg fundamentalnych praw i wolności. Konwencja ustanawia również międzynarodowy mechanizm zapewniający jej zbiorowe przestrzeganie przez wszystkie państwa-sygnatariuszy. Jedną z instytucji powołanych przez konwencję jest Europejski Trybunał Praw Człowieka, który został utworzony w Strasburgu w roku 1959.

<http://conventions.coe.int/treaty/en/WhatYouWant.asp?NT=005>

**25 marca 1957**

Szóstka (Belgia, Francja, Niemcy, Włochy, Luksemburg i Holandia) podpisują „Traktaty Rzymskie”, stanowiące o powołaniu Europejskiego Obszaru Ekonomicznego (EEA), a także Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej (EURATOM). Traktaty wchodzi w życie w styczniu 1958 roku i stanowią nową jakość współpracy pomiędzy krajami Europy na płaszczyźnie ekonomicznej i politycznej.

**20-21 lipca 1959**

Siedem krajów należących do Europejskiej Organizacji Współpracy Gospodarczej (OEEC), czyli Austria, Dania, Norwegia, Portugalia, Szwecja, Szwajcaria i Wielka Brytania, decyduje o utworzeniu Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA). Państwa te postrzegają rozwój wolnego handlu jako sposób na wzrost gospodarczy i dobrobyt. W tym kontekście EFTA była organizacją mającą zapewnić przeciwwagę dla Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EEA), który powstał rok wcześniej.

<http://www.efta.int/structure/main/index.html>

**18 września 1959**

Rada Europy ustanawia w Strasburgu, na podstawie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Europejski Trybunał Praw Człowieka, mający być głównym instrumentem zapewniającym egzekwowanie zobowiązań, których podjęły się państwa-sygnatariusze.

<http://www.echr.coe.int>

**13 sierpnia 1961**

Powstaje Mur Berliński.

**18 października 1961**

W Rzymie zostaje podpisana Europejska Karta Społeczna. Wchodzi ona w życie 26 lutego 1965 r. Chroni społeczne i ekonomiczne prawa człowieka, jest naturalnym odpowiednikiem Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, która gwarantuje obywatelskie i polityczne prawa człowieka.

<http://www.humanrights.coe.int/cseweb/GB/index.htm>

**1 lipca 1967**

Organy wykonawcze trzech Wspólnot Europejskich (EEA, EURATOM i ECSC) zostają połączone w jeden organizm.

**1 stycznia 1973**

Dania, Wielka Brytania i Irlandia dołączają do Wspólnoty Europejskiej.

**1 stycznia 1981**

Grecja dołącza do Wspólnoty Europejskiej jako dziesiąte państwo członkowskie.



### 1 stycznia 1986

Hiszpania i Portugalia stają się członkami Wspólnoty Europejskiej.

### 6 lipca 1989

Michaił Gorbaczow wygłasza przemówienie przed Zgromadzeniem Parlamentarnym Rady Europy i proponuje nową inicjatywę rozbrojeniową. Jego propozycja wnosi nową jakość w stosunki pomiędzy Wschodem a Zachodem i równocześnie podkreśla znaczenie Rady Europy jako siły przyczyniającej się do powstania pokojowej i stabilnej Europy.

### 9 listopada 1989

Zburzenie Muru Berlińskiego. Koniec komunizmu i upadek ZSSR. Vaclav Havel nazwał wydarzenia roku 1989 „powrotem do Europy”. I rzeczywiście był to powrót do Europy, nakładający nowe misje na wszystkie europejskie i międzynarodowe organizacje, takie jak UE, Rada Europy, NATO, OECD czy EFTA. Po raz pierwszy od czasów wojny demokracja w Europie została skonsolidowana obejmując swym zasięgiem obszar od Atlantyku po rosyjską granicę z Japonią.

<http://www.historyguide.org/europe/lecture16.html>

### 7 lutego 1992

Podpisanie Traktatu z Maastricht powołującego do życia Unię Europejską jako unię polityczną oraz Wspólny Rynek Europejski. Wchodzi on w życie w 1 listopada 1993 r.

[www.europa.eu.int](http://www.europa.eu.int)

### 8-9 października 1993

W Wiedniu odbywa się pierwszy szczyt Rady Europy, w którym biorą udział głowy państw i rządów państw członkowskich. Przyjęta zostaje deklaracja potwierdzająca paneuropejską misję Rady Europy oraz ustalająca nowe priorytety polityczne dotyczące ochrony mniejszości narodowych i zwalczania wszelkich form rasizmu, ksenofobii i nietolerancji.

### 28 lutego 1996

Finlandia, Austria i Szwecja dołączają do Wspólnot Europejskich.

### February 28, 1996

Federacja Rosyjska dołącza do Rady Europy, dzięki czemu organizacja staje się w pełni paneuropejska.

### 25 stycznia 2001

Armenia i Azerbejdżan dołączają do Rady Europy, która składa się już z 43 państw członkowskich.

### 1 stycznia 2002

Euro staje się oficjalną walutą w 11 państwach Unii Europejskiej. Jego wprowadzenie rozpoczyna nową jakość współpracy pomiędzy państwami narodowymi.

<http://europa.eu.int/euro/html/entry.html>

### 24 kwietnia 2002

Bośnia-Hercegowina zostaje czterdziestym czwartym członkiem Rady Europy.



**Historia Europy  
i obywatelstwa**

**Współczesne  
konceptje  
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój  
wydarzeń**

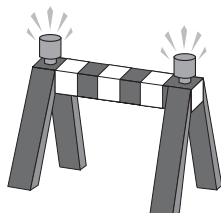
**Nasz schemat  
pojęciowy**

**Współczesne  
konceptje  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego**

**Proponowana  
przez nas koncepcja  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego**

**Scenariusze  
obywatelstwa  
– przykłady  
projektów**

**? i** Jakie wydarzenie w twoim życiu wpłynęło w największym stopniu na ciebie jako na obywatela? **? i**



Porównajcie autobiografie obywateli – każdy uczestnik rysuje oś czasu swojego życia i zaznacza na niej kluczowe wydarzenia, które wpłynęły na jego rozwój jako aktywnego obywatela. Porównajcie i omówcie wyniki.

A więc teraz masz już komplet informacji! Zapoznałeś się z początkami obywatelstwa i ewolucją jego koncepcji na przestrzeni wieków; poznałeś pojęcia związane z obywatelstwem, które pozwolą ci inaczej spojrzeć na bieżące debaty dotyczące tej kwestii; przypomniawszy sobie fakty z historii powojennej Europy. Nadszedł zatem czas na zagłębienie się w najnowsze wydarzenia i dyskusje na temat obywatelstwa europejskiego. Życzymy ciekawej lektury!



## „Powrót obywatela” Współczesne koncepcje obywatelstwa

### Obywatelstwo – popularne słowo

Pakiet szkoleniowy, który właśnie czytasz, to tylko jeden z dowodów na to, że nieco sztywnie rozumienie obywatelstwa – relacji pomiędzy obywatelami i ich państwem – rozszerza się i że pojęcie „obywatelstwo” zaczyna coraz częściej pojawiać się w użyciu.

Dobrym tego przykładem jest liczba wyników wyszukiwania, które możemy otrzymać w przeglądarce internetowej Google, kiedy wprowadzimy zwrot „European Citizenship” (ang. obywatelstwo europejskie) – około 9280. Jeżeli jako zapytanie wprowadzimy słowo „citizenship” (ang. obywatelstwo), otrzymamy jako wynik wyszukiwania liczbę ponad 1560000 odnośników (www.google.co.uk, 10 marca 2002 r.). Wszystkie te strony internetowe powstały bezpośrednio lub pośrednio w wyniku konferencji, publikacji, przemów, badań, książek, dyskusji, które były i nadal często są organizowane, wydawane, wygłaszane i prowadzone.

Śledząc debaty, czytając publikacje i przeglądając strony internetowe poświęcone idei obywatelstwa, odkryjesz, że termin „obywatelstwo” jest używany i rozumiany w bardzo różny sposób. Robert Gilbert opisuje obywatelstwo jako „termin szeroki, złożony i kontrowersyjny” (1996, str. 46).

Próbując przezwyciężyć statyczne pojmowanie obywatelstwa jako statusu prawnego w odniesieniu do państwa narodowego, większość współczesnych koncepcji obywatelstwa zbliża się do pojęcia „społeczeństwa obywatelskiego”. Dlatego uważamy, że należy opisać bezsporny rdzeń obu koncepcji (relacji obywatel-państwo oraz społeczeństwa obywatelskiego) i uwypuklić ich wspólne elementy, zanim zapoznamy cię z głównymi koncepcjami obywatelstwa.

### Współczesne obywatelstwo – więcej niż status nadany przez państwo

„Dostajesz paszport, możesz głosować, jesteś chroniony przez państwo”.

Do niedawna obywatelstwo było rozumiane głównie jako prosty związek pomiędzy obywatelami i ich państwem jasno określający prawa i obowiązki obu stron.

Pod koniec lat sześćdziesiątych i na początku lat siedemdziesiątych rozumienie pojęcia obywatelstwo zaczęło podważać, kwestionować i nadawać mu nowe znaczenia. Dwie przedstawione poniżej koncepcje ilustrują ten rozwój i pokazują, że definicja obywatelstwa stała się bardziej otwarta i zaczęła być łączona z uczuciami, moralnością i poczuciem przynależności:

„Obywatelstwo jest praktyczną realizacją kodeksu moralnego (który uwzględnia dobro innych) opartą na osobistym rozwoju i dobrowolnej współpracy, a nie na represyjnej i kompulsywnej sile interwencji państwowej.”

(Hayek, 1967)

„Obywatelstwo to status nadany wszystkim pełnoprawnym członkom społeczeństwa. Wszyscy posiadający ten status są równi pod względem praw i obowiązków wynikających z niego. Nie istnieją uniwersalne zasady określające, jakie to powinny być prawa i obowiązki, chodzi o to, by obywatelstwo było instytucją rozwijającą się... Obywatelstwo wymaga bezpośredniego poczucia przynależności do wspólnoty opartego na lojalności względem cywilizacji, która jest wspólną własnością. Jest to lojalność wolnych ludzi obdarzonych prawami i chronionych przez prawo zwyczajowe”.

(Marshall, 1973)

W latach dziewięćdziesiątych definicje obywatelstwa rozbudowano, wprowadzając pojęcie „obywatelstwa wielowymiarowego” i bezpośrednio łącząc obywatelstwo z tożsamością. Była to reakcja na rozwój wydarzeń takich jak:

Historia Europy  
i obywatelstwa

Współczesne  
koncepcje  
obywatelstwa

Możliwy rozwój  
wydarzeń

Nasz schemat  
pojęciowy

Współczesne  
koncepcje  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego

Proponowana  
przez nas koncepcja  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego

Scenariusze  
obywatelstwa  
– przykłady  
projektów



**Historia Europy i obywatelstwa**

**Współczesne koncepcje obywatelstwa**

**Możliwy rozwój wydarzeń**

**Nasz schemat pojęciowy**

**Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego**

**Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego**

**Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów**

integracja europejska, globalizacja, migracja oraz ich polityczne, społeczne, ekonomiczne, kulturowe i ekologiczne następstwa. Kilka definicji z tamtego okresu da ci wyobrażenie o rozwoju pojęcia „obywatelstwo”:

„Obywatelstwo to pokojowe dążenia mające charakter dialogu realizowane w sferze publicznej.”

(Habermas, 1994)

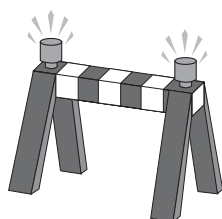
„Obywatelstwo to nie tylko pewien status, określony zbiorem praw i obowiązków. To także tożsamość, wyraz czyjejś przynależności do wspólnoty politycznej.”

(Kymlicka and Norman, 1995)

„Obywatelstwo to pojęcie złożone i wielowymiarowe. Obejmuje ono elementy prawne, kulturowe, społeczne i polityczne oraz nadaje obywatelom określone prawa i obowiązki, poczucie tożsamości i więzy społeczne.”

(Ichilov, 1998)

„Obywatelstwo to aktywne członkostwo i udział w społeczeństwie jednostek, które posiadają prawa i obowiązki i które mają możliwość wpływania na politykę. Dlatego też obywatelstwo musi być czymś więcej niż statusem politycznym i prawnym; jest także rolą społeczną.” (Cesar Birzea, czerwiec 2002, na Drugim Pilotażowym Kursie Obywatelstwa Europejskiego zorganizowanym przez Partnerstwo pomiędzy Komisją Europejską i Radą Europy)



Przeprowadź ćwiczenie Wyrażanie Przekonań, posługując się cytatami z tego rozdziału. Jeden z uczestników odczytuje na głos jeden z cytatów, a pozostali stają po prawej (jeśli zgadzają się z wypowiedzianym stwierdzeniem) lub po lewej (jeśli się nie zgadzają) stronie sali. Następnie uczestnicy są pytani, dlaczego zgadzają się lub nie z danym stwierdzeniem. Każdy może zmienić zdanie (przejsć na drugą stronę sali), jeśli przekonały go argumenty innych. Ważne jest, aby podsumować ćwiczenie i pozwolić ludziom wyrazić swoje uczucia (lepiej nie wdawać się w dyskusję dotyczącą poszczególnych cytatów!).

Zebrane powyżej definicje nie są ani jedynymi obowiązującymi, ani też wyczerpującymi, a jedynie powinny dać wyobrażenie o tym, jak szerokim i różnorodnym pojęciem był i jest termin „obywatelstwo”, i jak jego rozumienie ewoluowało w ostatnich latach. Ponadto, cytowane definicje pomagają dostrzec podobieństwa pomiędzy różnymi koncepcjami i sposobami rozumienia tego pojęcia.

? i	<p>Co jest według ciebie ważniejsze (ustaw w kolejności od 1 do 4)?</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Posiadanie praw obywatelskich (np. prawo do głosowania).</li> <li>• Poczucie związku ze wspólnotami, do których należysz.</li> <li>• Własne przekonanie, że wszyscy ludzie zasługują na szacunek.</li> <li>• Praktyczne umiejętności i zdolności do angażowania się w politykę i/lub społeczeństwo obywatelskie.</li> </ul>	? i
-----	--	-----



## Wspólne elementy

Jednym ze wspólnych elementów jest fakt, że obywatelstwo zawsze związane jest z przynależnością do pewnej społeczności. Społeczność taka może być opisana za pomocą różnych cech, np. wspólny kodeks moralny, identyczne prawa i obowiązki, lojalność względem cywilizacji będącej wspólnym dobrem, poczucie tożsamości.

W sensie geograficznym wspólnota definiowana jest zazwyczaj na dwóch głównych poziomach, wspólnoty lokalnej, w której żyje dana osoba, i państwa, do którego należy. Poziomy te wzajemnie się nie wykluczają, ale w zależności od koncepcji i/lub definicji, jeden z nich może być bardziej zaakcentowany. (Audigier, 2000, str. 17)

Kolejnym wspólnym aspektem jest fakt, że obywatelstwo zawsze istnieje w obszarach publicznych i demokratycznych, w których obywatele posiadają równe prawa i obowiązki, do których wykonywania i wypełniania są wszyscy zobowiązani.

## Różne koncepcje i konteksty

Mimo wspólnych podstaw definicje obywatelstwa różnią się od siebie kilkoma elementami. Bardzo często różnice te można zidentyfikować odwołując się przymiotnika stosowanego wraz ze słowem „obywatelstwo”. Jednym z przykładów może być pojęcie „obywatelstwo demokratyczne”, promowane przez Radę Europy. Przymiotnik „demokratyczny” podkreśla przekonanie, że obywatelstwo powinno opierać się na zasadach demokratycznych oraz określonych wartościach, takich jak: pluralizm, poszanowanie godności ludzkiej i rządu prawa.

Poza wcześniej wspomnianymi elementami, które pomagają porównywać, analizować, ustalać strukturę i rozróżniać różne koncepcje obywatelstwa, istnieje też kilka ich składników, które mają bardziej arbitralny charakter, jeżeli nie rozpatruje się ich w specyficznym kontekście, w którym dany model obywatelstwa został stworzony i w którym jest używany. Przymiotnik „europejski” jest na przykład używany zarówno w odniesieniu do terytorium, jak i w odniesieniu do pewnej tożsamości, poczucia przynależności i zbioru praw kulturowych. Jego dokładne znaczenie można zrozumieć tylko w odniesieniu do danego kontekstu, np. celu politycznego, ram instytucjonalnych i/lub historycznego rozwoju idei.

## Społeczeństwo obywatelskie – co to znaczy?

Jak już wspominaliśmy, pojęcie obywatelstwa ewoluowało od związku obywatel-państwo, w pojęciu prawnym, do koncepcji obejmującej wielowymiarowe relacje pomiędzy obywatelami i ich państwem, obywatelami i ich wspólnotami oraz pomiędzy samymi obywatelami. Obecnie „obywatelstwo” to coś więcej niż tylko konstruktywny; odnosi się ono między innymi do twojego osobistego poczucia przynależności, na przykład do wspólnoty, na którą możesz mieć bezpośredni wpływ i którą możesz kształtować.

Podjęto wiele prób zdefiniowania „społeczeństwa obywatelskiego”. Pojęcie to jest na ustach wszystkich, ale nie wszyscy używając go mają to samo na myśli. Choć termin ten istniał od dawna, obecną popularność zyskał na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat. Wtedy miał miejsce, jak to opisuje Forbig (2000), „niezwykły renesans” terminu „społeczeństwo obywatelskie” we wszystkich częściach Europy. Pojęcie to zostało wprowadzone przez filozofów szkockiego Oświecenia, takich jak Adam Smith i David Hume, i miało pierwotnie oznaczać społeczeństwo jako całość, co nie koniecznie implikowało demokrację (Wimberley, 1999, str. 1).

Późniejsze rozumienie „społeczeństwa obywatelskiego” ogranicza to pojęcie do struktur społecznych funkcjonujących poza państwem, lub innymi słowy, sprowadza społeczeństwo obywatelskie do definicji: społeczeństwo minus państwo.

Według trzeciej, obecnie najbardziej rozpowszechnionej koncepcji, społeczeństwo obywatelskie jest sferą organizacji pozarządowych i stowarzyszeń (zwłaszcza o charakterze ochotniczym). Dlatego też jest ono bardzo bliskie tak zwanego „sektora pozarządowego”.

Większość współczesnych definicji i debat odnosi się do trzeciego punktu widzenia, a główny spór toczy się o to, czy religia, gospodarka i/lub rodzina powinny być traktowane jako część społeczeństwa obywatelskiego, czy też nie. (Bahmueller, 2000, str. 1).

Historia Europy  
i obywatelstwa

Współczesne  
koncepcje  
obywatelstwa

Możliwy rozwój  
wydarzeń

Nasz schemat  
pojęciowy

Współczesne  
koncepcje  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego

Proponowana  
przez nas koncepcja  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego

Scenariusze  
obywatelstwa  
– przykłady  
projektów



**Historia Europy i obywatelstwa**

**Współczesne koncepcje obywatelstwa**

**Możliwy rozwój wydarzeń**

**Nasz schemat pojęciowy**

**Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego**

**Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego**

**Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów**



**Europejska Konwencja Praw Człowieka**  
(zob. str. 26)

Szeroko akceptowana socjologiczna definicja społeczeństwa obywatelskiego brzmi:

„Społeczeństwo obywatelskie można zdefiniować jako zbiór lub system samoorganizujących się grup mediacyjnych, które:

- (1) są stosunkowo niezależne zarówno od władz publicznych, jak i prywatnych jednostek produkcyjnych i reprodukcyjnych, czyli od firm i rodzin;
- (2) są zdolne do planowania i podejmowania wspólnych działań na rzecz obrony lub promocji swoich interesów lub pałsi;
- (3) nie dążą do zajęcia miejsc przedstawicieli państwa lub producentów/reproduktorów lub przyjęcia odpowiedzialności za rządzenie całym państwem;
- (4) są gotowe działać w ramach wcześniej ustalonych zasad o charakterze „obywatelskim”, tzn. opartych na wzajemnym poszanowaniu.”  
(Schmitter, 1997, str. 240)

Niezależnie od definicji stanowiącej podstawę dyskusji, przeważająca większość debat rozpoczyna się od tego samego podstawowego założenia: Społeczeństwo rozwija się dynamicznie. Pojęcie państwa narodowego, kiedyś hermetycznie zamknięta konstrukcja, stało się nieuszczelnne. Co z niego powstanie, nadal nie wiadomo, ale z pewnością będzie to coś nowego (Lauritzen, 1998).

? i

Jak postrzegasz swoją rolę w społeczeństwie obywatelskim?  
Który z powyższych opisów najlepiej ją charakteryzuje?

? i

**Obywatelstwo według UE i RE**

Celem niniejszego pakietu nie jest przedstawienie wszystkich działań podjętych przez Unię Europejską i Radę Europy na rzecz obywatelstwa europejskiego. A jedynie uwypuklenie kilku kwestii, które mają znaczenie dla niniejszego opracowania.

Jedną z nich jest fakt, że ani tekst założycielski Rady Europy, ani teksty dotyczące Unii Europejskiej nie zawierają słów „obywatelstwo” ani „obywatel”. Obecnie obie instytucje kładą duży nacisk na koncepcję obywatelstwa, nazywanego europejskim, aktywnym i/lub demokratycznym.

Na początku tego rozdziału wykazaliśmy, że te dwie instytucje nie są jedynymi, które dążą do „powrotu obywatela”. Jest wprost przeciwnie: naciski pochodzą z wielu stron. Czy to dlatego, że nasze demokracje są zagrożone, wobec malejącej frekwencji w głosowaniach i wyborach? Czy potrzeba alternatywy dla państwa opiekuńczego? A może „powrót obywatela” to tylko kolejna zwalnająca z myślenia kampania „dezinformacyjna”, która służy tylko temu, by otworzyć organizacjom pozarządowym nowe pola działania?

Znalezienie wyczerpujących odpowiedzi na te pytania wykraczałoby z pewnością daleko poza ramy tej publikacji. Opinie na te tematy są tak różne, jak czytelnicy niniejszego pakietu. Naszym zdaniem w idei obywatelstwa chodzi o coś więcej, niż tylko rozczarowanie polityką. Jak powiedział profesor François Audigier: „Nie powinniśmy taktować „powrotu obywatela”, niezbędnego apelu o obywatelstwo pełne inicjatywy, bliskości i odpowiedzialności, jako pozytywnego skutku kryzysu państwa i demokratycznych instytucji politycznych.” (Audigier, 2000, str. 14)

RE i UE nieco inaczej pojmują, czym jest obywatelstwo. Warto zauważyć, że w Unii Europejskiej jest ono jasno i ściśle uwarunkowane. Tylko ktoś, kto posiada obywatelstwo jednego z państw członkowskich, jest także obywatelem UE. **Europejska Konwencja Praw Człowieka** z kolei chroni każdą istotę ludzką (niezależnie od jej narodowości) pozostającą na terytorium objętym konwencją. Mimo to nadal będziesz słyszał wielu polityków unijnych mówiących o „obywatelstwie europejskim”, które oznacza po prostu obywatelstwo prawne osoby mieszkającej w Unii Europejskiej. Oczywiście my rozumiemy ten termin o wiele szerszej.



Kolejne rozróżnienie dostrzec można w koncepcjach programów UE i RE przeznaczonych dla sektora młodzieżowego. Instytucje te dają całkiem inną odpowiedź na pytanie: Stworzyliśmy Europę, ale jak stworzymy Europejczyków? Unia Europejska próbuje „zbliżyć Europę do obywateli” poprzez osobiste doświadczenie międzykulturowe, wolontariat i bezpośredni dialog z młodymi ludźmi (Komisja Europejska, 2001, str. 17). Natomiast Rada Europy stawia na grupowe doświadczenia międzykulturowe, uczenie się międzykulturowe w chronionych obszarach edukacyjnych, pracę z osobami rozpowszechniającymi wiedzę i tworzenie „efektu kuli śnieżowej”.

Mimo wszystkich tych różnic w koncepcjach, obie instytucje podzielają zasadnicze przekonanie – przynajmniej w dziedzinie pracy z młodzieżą – że tożsamość można zdefiniować jedynie poprzez zbiór wspólnie uznawanych wartości. Jest to podejście wzywające do szukania porozumienia, a nie stosowania przymusu. Pogląd ten odzwierciedlony został w różnorodnych uchwałach podejmowanych przez Radę Europy, olbrzymiej liczbie dokumentów wytyczających politykę działania organizacji młodzieżowych, a ostatnio również w dokumentach Unii Europejskiej, takich jak „Biała Księga Młodzieży”. W niej Europa przedstawiana jest jako „wzorcowy przykład systemu opartego na wartościach demokratycznych” (Komisja Europejska, 2001, str. 52).

UE i RE na bazie wspólnych przekonań zawarły partnerstwo na rzecz wymiany doświadczeń i połączenia sił, w celu promowania idei „obywatelstwa europejskiego”. Współpraca ta nadaje sens działaniom we wszystkich obszarach roboczych, jednak dziś ogranicza się wyłącznie do sektora młodzieżowego.



Kiedy ostatni raz słyszałeś, że UE lub Rada Europy zajęła jakieś stanowisko w kwestii obywatelstwa europejskiego? Który ze sposobów pojmowania tego terminu znalazł wyraz w tej wypowiedzi?



postmodernizm  
(zob. str. 25)

### Nowe zjawiska

Społeczeństwo niewątpliwie rozwija się i podlega wpływom różnych czynników, które często utożsamiane są ze zjawiskiem określanym mianem **postmodernizmu**. Przejawia się to w wielu różnych trendach i tendencjach, takich jak:

- rewolucja informacyjna następująca w wyniku pojawiania się nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych;
- istotna zmiana w produkcji i zastosowaniu wiedzy;
- zmiana poczucia tożsamości (brak zainteresowania wspólnym interesem i wartościami);
- zmiana oblicza polityki i sposobu, w jaki obywatele uczestniczą w procesach politycznych.

Wszystkie te zjawiska mają istotny wpływ na obywatelstwo (oraz kształcenie i szkolenie na rzecz obywatelstwa). Choć ich istnienie jest niepodważalne, funkcjonują rozbieżne opinie dotyczące ich ewentualnych konsekwencji.



Jak myślisz, jaki wpływ na obywatelstwo będą miały w/w zjawiska?



Niektórzy twierdzą, że pojęcie tożsamości musi pozostać i pozostanie istotą obywatelstwa, ale musi zostać oddzielone od państwa narodowego i rozszerzone na różne poziomy geograficzne, od lokalnego po globalny (Gilbert, 1992, str. 58).



**Historia Europy  
i obywatelstwa**

Inni uważają, że „tradycyjne” pojęcie obywatelstwa zaniknie w społeczeństwie postmodernistycznym. Widzą oni potrzebę stworzenia nowej podstawy, na której mogłaby rozwinąć się inna forma obywatelstwa (Gilbert, 1992, str. 59).

**Współczesne  
konceptje  
obywatelstwa**

Kolejna teoria, podziеляjąc raczej pesymistyczną ocenę tendencji rozwoju społeczeństwa postmodernistycznego, głosi, że niektóre ze „zjawisk postmodernistycznych oferują nowe możliwości dla obywatelstwa” (Gilbert, 1992, p. 60).

**Możliwy rozwój  
wydarzeń**

Debata na poziomie europejskim przez stosunkowo długi czas koncentrowała się wokół pierwszego poglądu, według którego tożsamość jest istotą obywatelstwa, od poziomu lokalnego po globalny. Instytucje europejskie twierdziły, że aspekt europejski obywatelstwa stanowi tylko uzupełnienie jego pozostałych elementów. Organizacje społeczeństwa obywatelskiego również twierdzą, że „rozwój integracji europejskiej wymaga uszczegółowienia koncepcji obywatelstwa europejskiego” (Europejskie Forum Młodzieży, 2001, str. 1).

**Nasz schemat  
pojęciowy**

I choć coraz więcej osób zgadza się, że pojęcie tożsamości powinno zostać oddzielone od państwa narodowego i rozszerzone, uważają one, że podstawowym punktem odniesienia powinien być zbiór wspólnych wartości, a nie jedynie kryteria geograficzne. Każdy, kto wyznaje te wartości jest obywatelem europejskim „i może być nim w Moskwie lub Kairze, w Atenach lub w Castrop Rauxel.” (Lauritzen, 1998, str. 5).

**Współczesne  
konceptje  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego**

W zależności od przyjętej interpretacji pojęcia „obywatelstwo”, istnieją różne teorie na temat jego przyszłych kierunków rozwoju:

- Czy państwo narodowe to pojęcie przestarzałe?
- Czy obywatele będą odwoływać się do społeczności podzielającej te same wartości, czy do państwa narodowego?
- Czy pojęcie obywatelstwo ma w ogóle rację bytu w przyszłości?

**Proponowana  
przez nas koncepcja  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego**

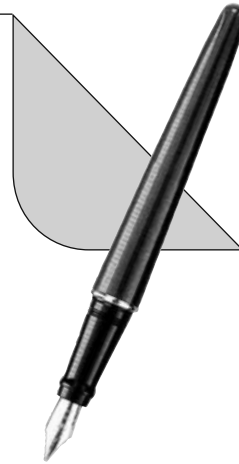
W następnym rozdziale przedstawimy kilka możliwych odpowiedzi na pytania postawione powyżej. Podkreślimy raz jeszcze, że nie są one ani wyczerpujące, ani jedyne. Naszym celem było jedynie przedstawienie różnorodności istniejących opinii i teorii.

**Scenariusze  
obywatelstwa  
– przykłady  
projektów**



## Spółczesność postmodernistyczna

A oto cytat z książki „A Primer on Postmodernism” autorstwa Dr. Grenza, który, mamy nadzieję, pomoże ci zrozumieć, czym jest społeczeństwo postmodernistyczne: „**Postmodernizm** odnosi się do klimatu intelektualnego i przejawów kultury, które zdobywają dominującą pozycję we współczesnym społeczeństwie. Przejawy te poddają w wątpliwość ideały, zasady i wartości leżące u podstaw współczesnego sposobu myślenia. Z kolei **postmodernistyczność** odnosi się do przestrzeni, w której żyjemy, czasu, w którym postmodernistyczny sposób postrzegania ma coraz większy wpływ na kształt naszego społeczeństwa. Przymiotnik **postmodernistyczny** odnosi się zatem do sposobu myślenia i jego wytworów. Znajdują one odzwierciedlenie w wielu tradycyjnych nośnikach wyrazu kulturowego. Stąd mamy postmodernistyczną architekturę, sztukę i teatr. **Postmodernistyczność** to era, w której panują **postmodernistyczne** idee, przekonania i wartości, w której klimat **postmodernizmu** kształtuje kulturę. Jest to era społeczeństwa postmodernistycznego.”



## Postmodernizm – definicja na podstawie tekstu opublikowanego na stronie [www.counterbalance.org](http://www.counterbalance.org)

Pojęcie ogólne i obejmujące szeroki wachlarz tematów, stosowane w odniesieniu do literatury, sztuki, filozofii, architektury, beletrystyki, krytyki kultury i krytyki literackiej. Postmodernizm jest w dużym stopniu reakcją na zakładaną pewność naukowych lub obiektywnych prób wyjaśnienia rzeczywistości. Postmodernizm z założenia ma stosunek sceptyczny do wszelkich uniwersalnych wy tłumaczeń, słusznych dla wszystkich grup, kultur, tradycji, czy ras i skupia się raczej na względnych prawdach poszczególnych osób. W rozumieniu postmodernistycznym interpretacja jest wszystkim; rzeczywistość jest tworzona przez naszą interpretację tego, czym świat jest dla każdego z nas. Postmodernizm przedkłada konkretne doświadczenie nad abstrakcyjne zasady, postulując, że zawsze efekt własnego doświadczenia będzie omylny i względny, a nie pewny i uniwersalny.

Postmodernizm zawiera przedrostek „post”, gdyż neguje istnienie najwyższych zasad i z niedowierzaniem traktuje twierdzenia, jakoby istniała taka naukowa, filozoficzna lub religijna prawda, która wszystko wszystkim wyjaśni. Jest to cecha tak zwanego „nowoczesnego” (z łac. modernus – istniejący obecnie) sposobu myślenia. Paradoks stanowiska postmodernistycznego polega na tym, że traktując sceptycznie wszystkie zasady, kwestionuje ono nawet własne. Postmodernizm zaprzecza sam sobie w twierdzeniu, że nie ma uniwersalnych prawd – za wyjątkiem oczywiście uniwersalnej prawdy postmodernizmu.

Należy również pamiętać, że jedną z cech postmodernizmu jest istnienie wielu różnych jego odmian. Termin „postmodernizm” obejmuje wiele różnych teorii. Wiele osób uważa, że posługiwanie się tylko jedną definicją postmodernizmu nie jest możliwe, a już na pewno nie jest bezpieczne, jednak z pewnością istnieje kilka istotnych elementów, które powtarzają się w każdej z tych definicji. Jednym z nich jest niewątpliwie różnorodność. Wiele elementów teorii wielokulturowości zostało włączonych do postmodernizmu, a w wielu dziedzinach kładzie się nacisk raczej na różnorodność poglądów, niż na kilka wybranych opinii. Pisarze postmodernistyczni zdają się określać siebie samych w kontraście do modernizmu, to znaczy: nie chodzi o pojedyncze wielkie umysły pracujące w odosobnieniu, produkujące „wielkie dzieła”, nie chodzi o oddzielenie kultury wysokiej od niskiej, nie chodzi o to, czy jest tam gdzieś jedna uniwersalna prawda, której wszyscy usilnie poszukujemy (może właśnie dlatego nie ma jednej uniwersalnej prawdy, czym jest postmodernizm), i dlatego nie chodzi też o jeden konkretny obraz wszechświata.

Pojawia się zatem problem skrajnej tendencji to dezawuowania wszystkiego, do uczynienia wszystkiego względnym, do usunięcia wszelkiego poczucia wspólnych wartości lub ludzkiej odpowiedzialności moralnej tak, aby nie było dobra i zła, ponieważ wszystko zależy od kontekstu społecznego i kulturowego. Trudno jest zatem potępiać potworności ubiegłego wieku lub bardziej współczesne nam ataki terrorystyczne. Jak więc mogłoby wyglądać post-postmodernizm?



**Historia Europy  
i obywatelstwa**

**Współczesne  
konceptje  
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój  
wydarzeń**

**Nasz schemat  
pojęciowy**

**Współczesne  
konceptje  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego**

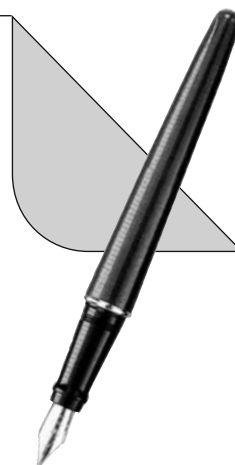
**Proponowana  
przez nas koncepcja  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego**

**Scenariusze  
obywatelstwa  
– przykłady  
projektów**

## **Europejska Konwencja Praw Człowieka**

„Europejska Konwencja Praw Człowieka” określa pewną liczbę fundamentalnych praw i wolności: prawo do życia, zakaz tortur, zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej, prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego, prawo do rzetelnego procesu sądowego, zakaz karania bez podstawy prawnej, prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, wolność myśli, sumienia i wyznania, wolność wyrażania opinii, wolność gromadzenia się i stowarzyszania się, prawo do zawarcia małżeństwa, prawo do skutecznego środka odwoławczego, zakaz dyskryminacji. Protokoły Dodatkowe Konwencji przyznają więcej praw. Strony konwencji zobowiązują się do zagwarantowania tych praw i wolności wszystkim osobom znajdującym się w jurysdykcji danego kraju.

Konwencja tworzy także międzynarodowy mechanizm jej przestrzegania. W celu zapewnienia dotrzymania zobowiązań podjętych przez strony, powołano Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu. Zajmuje się on petycjami indywidualnymi i międzypaństwowymi. Na wniosek Komitetu Ministrów Rady Europy Trybunał może także wydawać opinie doradcze dotyczące interpretacji Konwencji i jej protokołów.



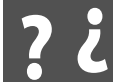


## Możliwy rozwój wydarzeń – przyszłość nie jest tym, czym była, lecz...

Odbywszy podróż przez historię i zapoznawszy się ze zmianami w naszym zbiorowym rozumieniu idei obywatelstwa, przyjrzymy się zmianom i zjawiskom społecznym związanym z pojęciem obywatelstwa, które miały miejsce w niedawnej przeszłości i które być może pojawią się w przyszłości. Ćwiczenie to może nam pomóc przewidzieć reakcje na pojawiające się napięcia i wyzwania związane z pojęciem obywatelstwa. Równocześnie musimy zdać sobie sprawę, że przewidywanie ma swoje ograniczenia. Jak pokazuje doświadczenie, przyszłość jest nieprzewidywalna.

Revolucja technologiczna, globalizacja, migracja, degradacja środowiska, odwrócenie piramidy demograficznej w społeczeństwach industrialnych, rozszerzenie Unii Europejskiej, terroryzm i jego konsekwencje to kilka najistotniejszych zjawisk społeczno-politycznych, które mają znaczący wpływ na rozumienie i kształtowanie obywatelstwa.

Każde w tych zjawisk społecznych jest bardzo złożone samo w sobie, a dodatkowo oddziałują one na siebie i implikują się wzajemnie. W kolejnych rozdziałach spróbujemy zapoznać cię z głównymi kwestiami spornymi lub pytaniami otwartymi związanymi z pojęciem obywatelstwa, które niosą ze sobą te zmiany społeczne.



Jakie najważniejsze zmiany zachodzą we współczesnym społeczeństwie?



### **Nowe zależności pomiędzy jednostką a wspólnotami odniesienia**

Jeszcze do niedawna wspólnoty odniesienia poszczególnych osób (tj. wspólnoty, z którymi są one w jakiś sposób związane) można było bardzo łatwo i jasno określić, np.: rodzina, miasto, region, kraj, krąg znajomych, koledzy z pracy, ugrupowanie religijne. Sposoby uczestniczenia w tych grupach były regulowane „zasadami” lub zwyczajami w nich panującymi odnoszącymi się, między innymi, do płci, wieku, zawodu i sytuacji społeczno-gospodarczej. Dlatego też możliwości uczestniczenia jednostek w poszczególnych wspólnotach były ograniczone, lecz zarazem jasno określone.

Dziś zjawiska takie jak globalizacja, integracja europejska, globalna degradacja środowiska naturalnego i rozwój techniki sprawiają, że uwzględniamy istnienie szerszych wspólnot odniesienia, takich jak np. Europa czy świat. Równocześnie tradycyjne wspólnoty odniesienia stają się mniej stabilne, dzieje się tak w wyniku zachodzących zmian (migracje na dużą skalę zarówno wewnątrz, jak i pomiędzy państwami).

Poszczególne jednostki i obywatele bardzo często mają poczucie, że wiele wydarzeń o zasięgu globalnym ma wpływ na ich życie. Jednocześnie czują również, że wydarzenia te często oddziałują na nich w sposób pośredni i niejasny.

Innymi słowy, świat „stał się mniejszy”, ale równocześnie jednostka ma na niego coraz mniejszy wpływ. Metaforycznie można powiedzieć, że ludzie mogą łatwo stać się „widzami wielu filmów”, jednak jest im trudno „odegrać aktywną rolę w którymkolwiek z nich”.

**„Świat wydaje się zmniejszać, a mimo to coraz trudniej na niego wpływać”**

Chociaż badania potwierdzają te ogólne tendencje (zobacz na przykład *Life Chances and Livelihoods* (2000), U.N. Publications, Genewa), należy pamiętać, że mamy także wiele pozytywnych przykładów. Istnieją jednostki, które aktywnie uczestniczą w życiu swoich wspólnot i wywierają na nie duży wpływ.

Historia Europy  
i obywatelstwa

Współczesne  
konceptje  
obywatelstwa

Możliwy rozwój  
wydarzeń

Nasz schemat  
pojęciowy

Współczesne  
konceptje  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego

Proponowana  
przez nas koncepcja  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego

Scenariusze  
obywatelstwa  
– przykłady  
projektów



**Historia Europy  
i obywatelstwa**

**Współczesne  
konceptje  
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój  
wydarzeń**

**Nasz schemat  
pojęciowy**

**Współczesne  
konceptje  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego**

**Proponowana  
przez nas koncepcja  
kształcenia na  
rzecz obywatelstwa  
europejskiego**

**Scenariusze  
obywatelstwa  
– przykłady  
projektów**

Na czym więc polegać ma wyzwanie dla nas? Wydaje się, że na stworzeniu nowej, bliższej, bardziej zrównoważonej relacji, pomiędzy jednostką czy obywatelem a wspólnotą odniesienia, stanowiącą podstawę aktywnego obywatelstwa.

Hasła, takie jak „myśl globalnie, działaj lokalnie”, „wyciągaj wnioski i działaj” przyświecają wysiłkom zmierzającym do stworzenia pomostu pomiędzy jednostkami a mechanizmami uczestnictwa w społeczeństwie. Organizacje pozarządowe wykorzystują niezagospodarowaną przestrzeń w społeczeństwie obywatelskim – pomiędzy obywatelami i strukturami politycznymi – by promować uczestnictwo i demokrację uczestniczącą. Różne grupy nacisku próbują reprezentować interesy jednostek w procesie decyzyjnym.

Wydaje się jednak, że zarówno te, jak i inne inicjatywy nie są w stanie wypełnić całkowicie przepaści pomiędzy obywatelami i organami decyzyjnymi w naszych społeczeństwach. Wciąż musimy podejmować wyzwanie; istnieje konieczność poszukiwania nowej równowagi, która uwzględni w większym stopniu jednostki i ich związki ze wspólnotą/wspólnotami odniesienia.

### **Europa i reszta świata**

Wszelkie istotne wydarzenia społeczne, zarówno obecne, jaki i przyszłe (np. rewolucja technologiczna, globalizacja, migracja, degradacja środowiska naturalnego) rozgrywają się na płaszczyźnie ogólnoświatowej lub pociągają za sobą skutki globalne. Dlatego też każde wydarzenie dotyczące obywatelstwa europejskiego powinno w coraz większym stopniu uwzględniać realia i aspiracje reszty świata.

Po trwającej wieki „europeizacji” świata (np. kolonizacji, rozprzestrzenianiu się modeli politycznych, społecznych i kulturalnych, wojnach światowych oraz zimnej wojnie), nadszedł czas na globalizację Europy, na myślenie o Europie w kategoriach szerszych, globalnych.

Obywatelstwo europejskie nie powinno stać się wyspą praw i przywilejów. Wprost przeciwnie, lepsze warunki życia Europejczyków – w porównaniu z warunkami panującymi w innych częściach świata – powinny ułatwić uwzględnienie światowych aspiracji, takich jak pokój, demokracja, prawa człowieka i promocja ekologicznie zrównoważonego rozwoju.

Europa, z uwagi na swoją historię i obecną pozycję w społeczności międzynarodowej, ma do odegrania konkretną rolę i ponosi odpowiedzialność w stosunku do reszty świata. Nasze historyczne powiązania z wieloma krajami poza naszym kontynentem mogą pomóc nam „zrozumieć świat”; coś, co łatwiej powiedzieć, niż zrobić. Nasza siła ekonomiczna i polityczna powinna pozwolić nam stworzyć efektywne mechanizmy umożliwiające polepszenie warunków życia i zwiększenie szans nie-Europejczyków.

Konkretna rola nowego obywatelstwa europejskiego mogłaby więc polegać na opisanym powyżej sposobie pojmowania świata i pewnym zobowiązaniu Europejczyków względem całej ludzkości. Obywatelstwo europejskie – rozumiane jako obywatelstwo mające swój początek w Europie i świadome zobowiązań wobec świata – powinno pomóc zapewnić pokój i demokrację, poszanowanie praw człowieka oraz życie zgodnie z zasadami ekologicznie zrównoważonego rozwoju w społeczeństwach na całym świecie.

### **Z punktu widzenia etyki**

Naukowcy głoszą, że świat jest tak mały i współzależny, że ruch skrzydeł motyla w dżungli amazońskiej może wywołać gwałtowną burzę po drugiej stronie globu. Zasada ta jest znana pod nazwą „efektu motyla”. Dziś jesteśmy świadomi tego, że większość działań ludzkich powoduje „efekt motyla” – pozytywny lub negatywny. Świadomość tego powinna zachęcać nas do aktywności na rzecz pozytywnego efektu.

Pomimo różnic politycznych, kulturowych i religijnych, zjawiska społeczne, takie jak np. technologie komunikacyjne, globalizacja gospodarcza, proces integracji europejskiej, migracje, zbliżają ludzi na całym świecie.



Jednocześnie, ponieważ wiemy o sobie coraz więcej, potrafimy precyzyjniej niż kiedykolwiek dostrzec, gdzie leżą granice człowieczeństwa. Na przykład Agencje Organizacji Narodów Zjednoczonych przypominają nam co roku, że współcześnie prawdziwe granice człowieczeństwa leżą pomiędzy potężnymi i bezsilnymi, wolnymi i więzionymi, uprzywilejowanymi i poniżanymi. I zamiast zanikać, stają się coraz bardziej widoczne.

W czasie, gdy będziesz czytał ten akapit, gdzieś na świecie urodzi się kilkanaścioro dzieci. Ich matki będą je trzymać na rękach, karmić, uspokajać i opiekować się nimi... W tych najprostszych gestach ludzkość nie zna podziałów. Lecz większość dzieci nigdy nie zazna dobrobytu, w jakim żyje niewielka garstka ludzi. Będą one musiały egzystować w warunkach, które większość z nas uznałaby za nieludzkie. (Zaczerpnięte z przemowy wygłoszonej przez Kofiego Annana po otrzymaniu nagrody Nobla).

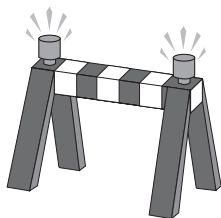
Ludzkość zbliża się do siebie dzięki technologiom informacyjnym i komunikacyjnym oraz procesowi integracji międzynarodowej i globalizacji, lecz jednocześnie jest coraz bardziej podzielona z powodu rosnących różnic między uprzywilejowanymi i upokarzonymi. Te współistniejące synergie „unifikacji” i „fragmentacji” stanowią paradoks oraz wielkie ekonomiczne, społeczne, polityczne, kulturalne i edukacyjne wyzwanie dla całej ludzkości. Wyzwanie to należy podjąć nie tylko dlatego, że sytuacja naszej „globalnej wioski” może się pewnego dnia wymknąć spod kontroli, lecz także dlatego, że dotyczy ono kwestii natury ludzkiej, naszej godności jako istot ludzkich i naszej umiejętności współistnienia.

### „Ludzkość zbliża się do siebie, a mimo to jest coraz bardziej podzielona”

Sprostanie temu wyzwaniu wymaga solidarności i wzajemnego szacunku. To mogłoby być podstawą nowego pojmowania obywatelstwa oraz ogniwem łączącym różne działania ekonomiczne, społeczne, polityczne, kulturalne i edukacyjne, które można by podjąć w celu zmiany obecnej sytuacji. W następnym rozdziale, przedstawimy w skrócie, jak przekonanie to przekłada się na nasz sposób postrzegania obywatelstwa europejskiego.



Jakim podstawowym wartościami powinniśmy hołdować w czasach zmian?



Przedstaw wizję swojego kraju (Europy lub świata) za dwadzieścia lat. Możesz wykorzystać różne techniki: rysunek, malarstwo, kolaż, teatr obrazu. Przedstaw innym swoją wizję i omówcie, w jaki sposób odnoszą się one do obywatelstwa.

**Historia Europy i obywatelstwa**

**Współczesne koncepcje obywatelstwa**

**Możliwy rozwój wydarzeń**

**Nasz schemat pojęciowy**

**Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego**

**Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego**

**Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów**